

לְשֹׁמֵר מִשְׁמֶרֶת וְעֹבְדָה לֹא יַעֲבֹד בְּכָה תַעֲשֶׂה לְלוֹיִם
בְּמִשְׁמֶרֶתָם:

ט א שלישי וידבר יהוה אל-משה במדבר-סיני בשנה השנית לצאתם
ב מארץ מצרים בחדש הראשון לאמר: ויעשו בני-ישראל
ג את-הפסח במועדו: בארבעה עשר-יום בחדש הזה בין
הערבים תעשו אתו במעדו ככל-חקתיו וככל-משפטיו

[1234567]

ר ש"י

(כו) לשמר משמרת. לחנות סביב לאהל ולהקים ולהוריד נשעת המסעות: (א) בחדש הראשון. פרשה שנראש הספר לא נאמרה עד אייר, למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר צמורה. [א] ולמה לא פתח בזו, מפני שהיא גומתן של ישראל, שכל ארבעים שנה שהיו ישראל צמדנר לא הקריבו אלה פסח זה כלל: (ג) במועדו. [ב] אף בשנת, [ג] אף בטומאה: (ג) ככל חקתיו. [ד] אלו מלות שצנפו, שה תמים זכר נן שנה: וככל משפטיו. אלו

[אזכור החסות]

גור אריה

המצוה — או מחמת אונסה או שפטרו — גנאי הוא לו, דסוף סוף לא עשו המצוה כמה שנים שהיו במדבר. שכל מי שהוא פטור מן המצוה מחמת שהוא אונס, גנאי הוא לו שלא עשה המצוה, דלא אמרינן (צ"ק כח): 'אונס רחמנא פטריה' רק לענין פטור מן העונש, אבל מכל מקום גנאי הוא לו שלא עשה המצוה, והיה לו זכות³, וכאן לא היה להם זכות אותו המצוה. דודאי אם נאנס ולא עשה הפסח, אף על גב דפטור מן העונש, מכל מקום אין לו זכות ושכר אותה המצוה⁴. דסומא פטור מן המצוה (קדושין לא), וכי אין גנאי לו דבר זה שיהא פטור, שיותר טוב שיהיה חייב⁵. ולא דמי לתרומה וכל המצות התלויות בארץ⁶, דלא חלה המצוה עליהם

[א] ולמה לא פתח בזו וכו'. הקשו בתוספות בפרק קמא דקדושין (לו: ד"ה הו"ל), מה גנות יש בזה, והלא לא נתחייבו בפסח עד שבאו לארץ ישראל, כדכתיב (שמות יב כה) "והיה כי תבואו אל הארץ ושמרתם את העבודה הזאת", וכתב רש"י בפרשת בא (סו)¹ חלה מצות פסח בביאתן לארץ ישראל, שלא נתחייבו לעשות את הפסח עד ביאתן לארץ ישראל, חוץ מאותו פסח שעשו בשנה שניה, שנתחייבו בו על פי הדיבור, ואם כן מה גנות יש כאן. ותרצו בתוספות, כיון שבשביל חטאם נשתהו במדבר, אם כן היינו גנות שלהם, שאלמלא חטאם היו באים לארץ מיד, כן תרצו התוספות². ולפי דעתי אין צריך, שאף אם הוא פטור מן

נד, ד אמרו "כמה יגיעות יגע בן עמרם עד שלימד שירה ללוים". ובנצח ישראל פכ"ג [קיה:]: כתב: "השיר הוא מיוחס למידת הדין, שהרי הלוים היו משוררים דוקא". וכ"ה בנתיב הליצנות פ"א [ב, ריה.]. ומידת לוי היא דין [ר] גוי"א שמות פ"ד הערה 67, ושם פכ"ט הערה 20]. (129) שלאחר חמשים שנה לא חזרו לשיר. וכן מבואר בזה"ק ח"א רמט: שלאחר חמשים שנה קולו נמוך ואינו ערב. וכן הוא שם ח"ג קנא: (1) ברש"י דפוס ונציה ליתא לפירוש זה, אמנם בשאר דפוסים רש"י איתא. (2) לשון תוספות: "דהיינו גנותם שנשתהו ליכנס לארץ עד ארבעים שנה מפני עון מרגלים [להלן יד, לד], ולפיכך לא נצטוו, ואם היו זוכים ליכנס לארץ מיד, היו מצווים מיד". ואודות שלולא חטא המרגלים היו ישראל נכנסים לארץ מיד — ראה רש"י דברים א, ב. (3) אם היה עושה המצוה. (4) שהרי "אונס כמאן דעביד — לא אמרינן" [ירושלמי גיטין פ"ז ה"ו]. (5) לשונו בגוי"א בראשית פ"א אות יט [ד"ה אן]: "שהרי נשים פטורות ג"כ

אונקלוס

א למטר מטרא ופלחנא לא יפלח פדין תעבד ללואי במטרתהון: ומליל יי עם משה
 במדברא דסיני בשתא תניתא למפקהון מארעא דמצרים בירחא קדמאה למימר:
 ב ויעבדון בני ישראל ית פסחא בזמנה: בארבעת עשרא יומא בירחא הדין בין

אוצר החכמה

גור אריה

שמא לא אתא רק לשבת ולא לטומאה (קוסיס הלא"ס)⁹, אלא דכתיב "במועדו" תניינא (פסוק ג), ומפיק ליה 'אף בטומאה' (סיפרי כאן). ומה שכתב רש"י תרווייהו על "במועדו" הראשון, דסבירא ליה ד"במועדו" בתרא אתא לגלויי על "מועדו" קמא, דתרווייהו מרכה הכתוב, ואי לאו "במועדו" תניינא הוי מוקמינן ליה אחדא, לכך כתב "במועדו" תניינא לגלויי א"מועדו" קמא, דבכל ענין מיירי¹⁰:

[א] אף בטומאה. פירוש, אם הציבור נטמא, אבל יחידים שנטמאו נדחים אל פסח שני, כדכתיב בפירוש בקרא (פסוקי י, יא):

[ב] ככל חקותיו אלו מצות שבגופו וכו'. כתב הרמב"ן [ד] טעות סופר הוא, וצריך

לגמרי עד שבאו לארץ, אבל פסח שעשו כבר בשנה שניה, רק שהיו פטורין ממנו עד שבאו לארץ, גנאי להם זה, שדבר זה נקרא שהיו חסרים מצוה⁷.

ואם תאמר, ופסח זה איך עשו אותו, והלא בניהם ערלים היו, שלא מלו במדבר (ינמות עג), ומילת בניו מעכב (ינמות ע). ויש לומר, דהיינו כשהמילה נוהג בישראל, והוא לא מל בניו, אז "לא יאכל בו" (שמות יב, מט), אבל כאשר ישראל ערלים, אין כאן איסור ערלה, כיון שאין כאן איסור ערלה כלל נוהג בישראל⁸:

[ב] במועדו אף בשבת אף בטומאה. לא מיתורא לחוד מפיק, דמנא ליה למילף תרתי,

מכמה מצות, ואין ספק שאין שבח להן בזה, רק גנאי להם, וכמו שיתבאר לקמן בפרשת בהעלותך. וצרף לכאן דבריו [גו"א בראשית פמ"ו סוף אות ה] בביאור הגמרא [ברכות יח]. שלא ילך אדם בבית קברות וציצית שלו נגדרת על הקברים, משום שהיו לועג לרש, שביאר שם: "אבל מצות עשה הוי לועג לרש, אע"ג שהמת פטור מן המצות, סוף סוף חסר לו קנין מצוה". ובתפארת ישראל פ"כ [סד]. כתב על זה: "אבל כאשר לא קיים מצות עשה, אע"ג שהוא פטור, אינו דומה פטור למי שהוא חייב בדבר וקיים המצוה, שזה קנה שלימות, חוה – אף שהוא פטור, לא קנה שלימות כלל, ובזה שלא קנה שלימות דבר זה הוי לועג לרש". (6) שלא קיימו ישראל אותם במדבר, ולא מצאנו שהיה בכך גנאי. וראה גו"א בראשית פ"א אות ב שהזכיר שם שתרומות ומעשרות ובנין בית הבחירה תולים בא"י. (7) "ואין לומר כלל שיהיו ישראל חסרים מצוה אחת" [לשונו למעלה פ"ח אות ו, ושם הערה 58]. (8) נראה להטעים סברה זו על פי דבריו של המשך חכמה בראשית [יז, ג], שנאמר שם שאברהם נפל על פניו ממורא שכינה מחמת שהיה ערל [רש"י שם], ואע"פ שלא מציינו את אברהם נופל על פניו קודם לכן מחמת כן, ומדוע נפל על פניו רק אז, וכתב לבאר: "ופירושו על דרך מה דאיתא במסכת יבמות [ע]. דערל אסור לאכול ולסוך בתרומה... רק קודם ח' [ימים] אינה ערלה, כן פשיטא לירושלמי [יבמות פ"ח ה"א]... ודוקא קודם שמונה, ולא היה כיוצא בו בר מילה בשום מקום... ולכן קודם שהוזכר ציווי ה' למול אצל שום נברא לא היתה מאוסה הערלה, והיה עומד ושכינה עומד עליו. אבל כיון שאמר לו 'היה תמים ואתנה בריתי וכו'' [בראשית יז, א] נצטוה לימול, שוב היה ערלה, ומעכבה ומאוסה הערלה, ומשום הכי זיפול על פניו, חוה נכון, ודו"ק". וכן כתב שם הגרי"ז [סטנסל אות ה], וז"ל: "דלקיים מצות מילה צריך שיהא עליו חלות ערל, ובהמולו הויה חלות מהול. ולזה קודם שנאמרה מצות מילה הלא לא הוי כלל חלות ערל בעולם, וממילא לא שייך לקיים מצות מילה". ודעת הגו"א היא, שכאשר כל ישראל נפטרו ממצות מילה [וכמו באותן ארבעים שנה שהיו במדבר], "אין כאן איסור ערלה", ולכך אין כאן עיכוב באכילת קרבן פסח. (9) מה שנקט הגו"א "לשבת ולא לטומאה" ולא לאידך גיסא, דכך מבואר כאן בסיפרי ש"מועדו" קמא מרבה "אף בשבת", ו"מועדו" בתרא [פסוק ג] מרבה "אף בטומאה". ואולי הטעם הוא שמשמעותה הפשוטה של "מועדו" מורה על ענין של זמן ולא על ענין של טומאה וטהרה. ומעין זה ביאר כאן בתועפות רא"ם [גאטיניו]. (10) ועוד אודות שיטת רש"י בעינו "בתרא אתא לגלוי על רישא" – ראה